

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF THE ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE IN THE FIELD OF CHILDREN'S RIGHTS PROTECTION DURING THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Мердова О.М., к.ю.н., доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

Статтю присвячено дослідженню особливостей діяльності Міністерства внутрішніх справ України у сфері захисту прав дітей в умовах правового режиму воєнного стану, а також узагальненню та систематизації наявного позитивного досвіду діяльності органів, що належать до сфери його управління, із реалізації спеціальних повноважень, спрямованих на забезпечення безпеки дітей. Авторкою на підставі аналізу положень чинного законодавства досліджено особливості реалізації заходів Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, спрямованих на забезпечення захисту прав дітей, проаналізовано безпекові проєкти, що реалізуються зазначеними органами, зокрема проєкти «Безпечне дитинство», «Безпечна школа», «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі», «Клас безпеки» тощо. Наведено позитивний досвід Головного управління Національної поліції в Донецькій області щодо напрацювання ефективного алгоритму дій із організації та проведення евакуації дітей з населених пунктів, які знаходяться в місцях проведення бойових дій. Зроблено висновок про те, що Міністерством внутрішніх справ України та органами, що входять до його структури, застосовується комплексний підхід і широкий інструментарій із реалізації заходів із забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану. В результаті дослідження визначено актуальні організаційно-правові заходи, що потребують подальшої реалізації у цій сфері.

Ключові слова: діти, захист прав дітей, воєнний стан, Міністерство внутрішніх справ, Національна поліція України, Державна служба з надзвичайних ситуацій.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the activity of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the field of the protection of children's rights under the conditions of the legal regime of martial law, as well as to the generalization and systematization of the available positive experience of the activities of bodies belonging to the sphere of its management, in the implementation of special powers aimed at ensuring the safety of children. Based on the analysis of the provisions of the current legislation, the author investigated the peculiarities of the implementation of the measures of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the National Police of Ukraine, the State Emergency Service, aimed at ensuring the protection of children's rights, analyzed the safety projects implemented by the specified bodies, in particular the projects "Safe Childhood", "Safe School", "Safety Specialist in the Educational Environment", "Safety Class", etc. The positive experience of the Main Directorate of the National Police in the Donetsk region regarding the development of an effective algorithm of actions for the organization and evacuation of children from settlements located in the places of hostilities is presented. It was concluded that the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the bodies included in its structure use a comprehensive approach and a wide range of tools for the implementation of measures to ensure children's rights under martial law. As a result of the study, relevant organizational and legal measures that require further implementation in this area were determined.

Key words: children, protection of children's rights, martial law, Ministry of Internal Affairs, National Police of Ukraine, State Emergency Service.

Постановка проблеми. Увагу представників різних державних і недержавних інституцій постійно привертає проблема забезпечення і захисту прав дітей, особливо ці питання актуалізуються в умовах дії правового режиму воєнного стану, оскільки діти є найбільш уразливою категорією населення України.

Перша леді нашої держави Олена Зеленська під час підписання Меморандуму про взаєморозуміння з Представництвом Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) в Україні наголосила: «Всі наші діти в небезпеці. Ми маємо постійно розповідати світові, як війна забирає дитинство у наших дітей. Світ має почути про це – і пам'ятати – щодня» [1].

Органи державної влади роблять усе можливе для захисту прав дітей в умовах війни, особливо активну позицію у цих питаннях займає Міністерство внутрішніх справ України спільно з іншими органами, що належать до сфери його управління, систематично здійснюючи заходи з метою належного забезпечення безпеки, захисту прав та законних інтересів дітей під час правового режиму воєнного стану. Безумовно, Міністерство внутрішніх справ України і підпорядковані йому органи стикнулася з новими викликами, обумовленими їх участю у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, у тому числі заходів, спрямованих за захист прав дітей, та потребою перебудови своєї діяльності з урахуванням наявних безпекових потреб. З огляду на це, актуалізуються питання дослідження діяльності Міністерства внутрішніх справ України та його органів у

захисту прав дітей в умовах воєнного стану, узагальнення наявного позитивного досвіду всіх органів і підрозділів дотичних до реалізації зазначених завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід відзначити, що питання забезпечення та захисту прав дітей є між-дисциплінарною науковою проблемою, яка розглядається в межах юридичних, педагогічних, психологічних, медичних наукових досліджень. Що стосується юридичної доктрини, то ці питання також визначаються полігалузевістю, оскільки їх дослідження притаманне різним галузям права. Питання діяльності державних органів за окремими сферами, напрямками забезпечення та захисту прав дітей в адміністративно-правовій науці були предметом досліджень таких вчених, як Є.П. Філіпенко, А.М. Гришук, О.Є. Журавель, В.О. Закриницька, О.В. Ковальова, Л.О. Кожура, Н.В. Лесько, А.О. Стариченко та інших. Аналіз наукових доробок вчених свідчить про малодослідженість питань діяльності саме Міністерства внутрішніх справ України щодо забезпечення прав дітей в умовах дії правового режиму воєнного стану. Окремі питання діяльності як самого міністерства, так і органів, що належать до сфери його управління, в останній рік стали предметом дослідження в роботах І.В. Басистої, О.В. Ковальової, М.В. Корнієнка, О.В. Крижанівської, Ю.С. Назара. Однак, питання визначення ролі Міністерства внутрішніх справ України у питаннях захисту прав дітей в умовах воєнного стану, дослідження особливостей діяльності системи його органів не втрачають своєї актуальності.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування на підставі аналізу положень

чинного законодавства цілісного уявлення про особливості діяльності Міністерства внутрішніх справ України, спрямованої на захист прав дітей в умовах воєнного стану, а також узагальнення та систематизація наявного позитивного досвіду діяльності органів, що належать до сфери його управління, із реалізації спеціальних повноважень, спрямованих на забезпечення безпеки дітей.

Виклад основного матеріалу. Колишній міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський одним з пріоритетних напрямів діяльності міністерства визначив реалізацію багатокомпонентного проєкту «Безпечне дитинство», в тому числі проєкту «Безпечна школа», сутність якого полягає в посиленні поліцейської присутності в закладах освіти, зокрема, ювенальних поліцейських, шкільних офіцерів поліції, поліції охорони.

У рамках даного проєкту було надано відповідні доручення територіальним органам поліції щодо посилення публічної безпеки і порядку під час відвідування закладів здобувачами освіти, забезпечення безпеки дорожнього руху, профілактики правопорушень, учинених дітьми та стосовно них, що передбачають такі заходи:

- наближення нарядів поліції до закладів освіти, особливо під час найбільшого відвідування їх здобувачами освіти;

- організацію силами поліцейських ювенальної превенції, дільничних офіцерів поліції, поліцейських офіцерів громад та патрульної поліції комунікації та дієвої взаємодії з адміністраціями закладів освіти, батьківською та учнівською громадами щодо невідкладного інформування про надзвичайні події за участю дітей та можливого безперешкодного доступу поліцейських на територію цих закладів для ефективного реагування на правопорушення;

- забезпечення систематичного відвідування закладів освіти та проведення з учасниками освітнього процесу просвітницьких заходів з питань запобігання правопорушенням серед дітей, профілактики нещасних випадків і травмування, протидії всім формам насильства та жорстокого поводження з дітьми [2, с. 110-111].

Вагомим інструментом посилення безпеки для наших дітей під час війни є ініційований Міністерством внутрішніх справ України проєкт «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі», який наразі розширює свою географію і можливості, метою якого є забезпечення співпраці поліцейських, рятувальників, місцевого самоврядування, закладів освіти, інших суб'єктів на засадах партнерства з метою створення належного рівня безпеки в освітньому середовищі, запобігання, раннього виявлення, припинення й усунення негативних явищ та їх шкідливих наслідків щодо безпеки учнів.

Крім того, Міністерством внутрішніх справ України спільно з Державною службою з надзвичайних ситуацій ініційовано проєкт «Клас безпеки», метою якого є ознайомлення дітей з первинними засобами пожежогасіння, порядком евакуації з приміщення, з питаннями горючості предметів та речовин, навчання швидкого та правильного реагувати на пожежу. Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік» від 07 вересня 2022 року №792-р на офіційному рівні було ініційовано створення та забезпечення функціонування класів безпеки у закладах освіти та реалізацію протягом 2022 року комплексу заходів, які передбачали:

- затвердження рекомендацій щодо створення та забезпечення функціонування класів безпеки у закладах освіти;

- затвердження примірною переліку обладнання для класів безпеки;

- створення 32 класів безпеки;

- затвердження регіональних планів заходів щодо створення класів безпеки на 2023 рік [3].

Зазначимо, що на кінець 2022 року, за ініціативою Державної служби з надзвичайних ситуацій та за участі тери-

торіальних громад і органів місцевого самоврядування на території України було створено: 70 класів безпеки, 48 з яких – на базі загальноосвітніх закладів.

Окремо слід зупинитися на актуальності створення та функціонування інформаційного порталу «Діти війни». Представники Національної поліції України здійснюють його наповнення та оновлення актуальною інформацією щодо кількості загиблих, поранених, зниклих, знайдених, депортованих та/або примусово переміщених, повернутих, постраждалих від сексуального насильства дітей за період війни.

Департаментом міграційної поліції Національної поліції України здійснюється відпрацювання інформації Національного інформаційного бюро щодо повідомлень про примусово переміщених дітей на територію республіки білорусь, російської федерації та ОРДЛО, здійснюється ідентифікація таких дітей. Через канали Європол до Латвії, Литви, Естонії, Польщі та Фінляндії направляються запити щодо організації взаємодії щодо виявлення та ідентифікації жертв торгівлі людьми, примусової депортації та військових злочинів, серед громадян України, які в'їжджають на територію зазначених країн з російської федерації та республіки білорусь.

Реалізуючи надані відповідно до законодавства повноваження, Державною міграційною службою України проводиться робота із налагодження комунікації та міжнародної допомоги у питаннях повернення українських громадян, зокрема дітей, на територію України.

Окремо слід зупинитися на діяльності органів і підрозділів Національної поліції України щодо реалізації завдань під час організації та проведення евакуації дітей з населених пунктів, які знаходяться в місцях проведення бойових дій, для забезпечення їх основоположних прав.

Законодавчо передбачено, що з метою захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, в умовах воєнного стану обласні військові адміністрації за погодженням з органами військового командування на відповідній території та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану можуть прийняти рішення про проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії. При чому обов'язкова евакуація в примусовому порядку дітей здійснюється за супроводом одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника [4].

Окремо слід зазначити ще один нормативно-правовий акт – Порядок тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 року № 385, який визначає механізм забезпечення безпеки дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, що розташовані в зоні активних бойових дій або наближених до неї населених пунктах, шляхом вжиття заходів до їх тимчасового переміщення (евакуації), забезпечення розміщення, належного догляду та виховання [5].

Як справедливо зазначається О.В. Ковальовою, роль Національної поліції України у забезпеченні евакуації дітей із закладів різних форм власності полягає в такому:

- надання інформації про території, де ведуться бойові дії, а також території, куди можуть бути тимчасово переміщені (евакуйовані) діти та особи, обласним, Київській міській військовим адміністраціям, відповідним районним військовим адміністраціям, виконавчим органам міських, сільських, селищних рад за місцем розташування закладів

для забезпечення ними проведення постійної оцінки стану безпеки перебування дітей та осіб у закладах, розташованих на території відповідних областей, м. Києва;

– узгодження маршрутів тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, у тому числі за можливості у супроводі службового автомобіля Національної поліції;

– забезпечення супроводу та вжиття заходів до організації безпеки осіб, які евакуюються, після надходження від керівника закладу інформації про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб з наданням копії наказу із списками дітей та осіб, супроводжуваних осіб. У випадку тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб за межі України їх супровід поліцейськими забезпечується до державного кордону [6, с. 153].

З метою захисту прав і законних інтересів дітей під час воєнних дій на території Донецької області розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2022 року № 679-р [7] було запроваджено проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області у безпечні райони, відповідно до якого голови обласних державних адміністрацій (начальникам обласних військових адміністрацій) разом з Міністерством оборони України, Міністерством розвитку громад та територій України, Міністерством інфраструктури України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Державною службою з надзвичайних ситуацій та за участю Служби безпеки, акціонерного товариства «Укрзалізниця» були зобов'язані організувати та провести обов'язкову евакуацію відповідно до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій.

Зазначимо, що вищевказані нормативно-правові акти, що стосуються евакуації дітей із зони активних бойових дій або наближених до неї населених пунктів, не містять чітких алгоритмів дій органів, що забезпечують реалізацію зазначених завдань, саме тому суб'єкти дотичні до цих питань, зокрема, Національна поліція України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, стикнулися з проблемою необхідності напрацювання таких алгоритмів безпосередньо вже в умовах дії правового режиму воєнного стану і необхідністю забезпечення евакуації дітей.

Найбільш позитивним, на нашу думку, у питаннях організації та проведення евакуації дітей з населених пунктів, які знаходяться в місцях проведення бойових дій, є досвід Головного управління Національної поліції в Донецькій області, органами і підрозділами якого напрацьовано ефективний алгоритм дій із виконання зазначених завдань, який передбачає реалізацію таких заходів:

1. Під час організаційних заходів разом із керівництвом Донецької обласної, місцевих військових адміністрацій, головами територіальних громад, соціальними службами, керівниками дошкільних та шкільних закладів (при можливості) складання списків родин з дітьми, статусними родинами (багатодітні, родини ССО, прийомні родини, опікунські родини, ДБСТ), які проживають на території громад.

2. За допомогою технічних засобів Управлінням оперативно-технічних заходів ГУНП в Донецькій області, за номерами мобільних терміналів забезпечується встановлення місцезнаходження батьків дітей з метою планування подальших заходів щодо їх евакуації.

3. Постійне проведення, у тому числі і через засоби масової інформації, широкої роз'яснювальної роботи щодо необхідності евакуації до безпечних регіонів держави.

4. Забезпечення під час планування заходів створення необхідної кількості евакуаційних груп (в обов'язковому порядку на броньованих автомобілях) із числа працівників поліції та Головного управління ДСНС в Донецькій області. До складу груп обов'язково включалися працівники ювенальної превенції та працівники поліції, які вхо-

дять в складу спеціальних евакуаційних груп під умовною назвою «Білий янгол», які мають вже достатній досвід з евакуації населення.

5. Створеними групами в найкоротші терміни здійснювалися перевірки місць мешкання родин з дітьми для з'ясування таких питань:

– чи мешкає за наявними адресами родина з дітьми, повні анкетні дані, номери мобільних телефонів;

– умови проживання родини та дітей (чи знаходиться родина на обліку);

– чи має родина намір евакуюватися (самостійно або за допомогою поліції, ДСНС, місцевих адміністрацій);

– з'ясування причин відмови, проблемних питань, якщо родина не бажає евакуюватися.

6. Організація проведення якісних інструктажів та забезпечення працівників поліції автоматичною вогнепальною зброєю, засобами радіозв'язку, особистого захисту (бронежилетом 4-го класу, каскою кевларовою) та індивідуальними аптечками перед початком проведення заходів з евакуації.

7. Передбачення в обов'язковому порядку задіяння до проведення заходів із евакуації працівників управління «КОРД» ГУНП в Донецькій області з метою силової підтримки та прикриття груп евакуації.

8. Організація спільно з місцевими адміністраціями роботи медичних працівників та психологів, виділення достатньої кількості транспорту для евакуації цивільного населення. Визначення місць збору для евакуації та населених пунктів, до яких будуть евакуюватися діти.

9. Організація у пункті збору цивільного населення, евакуюваного з території населеного пункту, роботи парамедиків з метою надання необхідної медичної допомоги. Здійснення виїзду на місце події та надання першої медичної чи психологічної допомоги постраждалим, здійснення евакуації постраждалих з місця обстрілу або бойового контакту до шпиталю, безпечного місця у разі отримання виклику про поранення громадян чи працівників поліції у зоні евакуації.

10. Організація працівниками Управління патрульної поліції в Донецькій області супроводу транспорту з цивільним населенням до визначених евакуаційних пунктів.

11. Після закінчення заходів з евакуації підготовка оновлених списків дітей, які залишилися мешкати на території громади, з їх доповіддю до підрозділів ювенальної превенції області.

Отже, як бачимо, Міністерством внутрішніх справ України та органами, що входять до його структури, застосовується комплексний підхід і широкий інструментарій із реалізації заходів із забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану. Не дивлячись на наявні позитивні результати такої роботи, ряд питань залишаються актуальними і потребують вирішення [2, с. 111].

Враховуючи вищезазначене, для подальшої розбудови діяльності Міністерства внутрішніх справ України та органів, що належать до сфери його управління, щодо забезпечення та захисту прав дітей в Україні, у тому числі в умовах воєнного стану та у післявоєнний період, вважаємо за доцільне реалізацію таких заходів:

– узагальнення наявного позитивного досвіду діяльності Міністерства внутрішніх справ України та органів, що належать до сфери його управління, спрямованої на захист прав дітей в умовах воєнного стану, який повинен знайти своє нормативне закріплення у спеціальних відомчих нормативно-правових актах;

– подальша реалізація інструментів щодо запровадження правосуддя, дружнього до дітей;

– удосконалення механізмів та розвиток міжвідомчої координації у сфері ювенальної юстиції, зокрема щодо актуалізації безпеки та захисту прав дітей, забезпечення допомоги та безпеки потерпілим і свідкам, які постраждали внаслідок війни;

– продовження реалізації запроваджених заходів із встановлення даних та місцезнаходження дітей (з батьками чи без батьків або законних представників), які були депортовані та/або примусово переміщені;

– вивчення можливості проведення організаційно-штатних змін у структурі підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України в частині збільшення штатних посад поліцейських зазначених підрозділів та введення в їх штат посад психологів;

– навчання дітей ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, безпечної поведінки поблизу зруйнованих та пошкоджених будівель та споруд;

– інтеграція внутрішньо переміщених дітей у громади для прискорення їх соціально-психологічної адаптації, соціальної реінтеграції, зростання в атмосфері миру, що передбачає залучення працівників підрозділів ювенальної превенції до реалізації превентивної роботи з дітьми, які потребують захисту від наслідків воєнних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олена Зеленська продовжить співпрацю з ЮНІСЕФ у сфері захисту дітей та навчання під час війни / UNICEF Україна. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/olena-zelenska-and-unicef-continue-partner-protect-children-ukraine-and-their-access>

2. Мердова О.М. Напрями діяльності Міністерства внутрішніх справ України, спрямованої на захист прав дітей в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану* : тези доповідей учасників науково-практичної конференції. м. Вінниця, 7 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2022. С. 110-112.

3. Про внесення зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2022 року №792-р. *Офіційний вісник України*. 2022. №74. С. 4504.

4. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841. *Офіційний вісник України*. 2013. №92. Ст. 3386.

5. Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 року № 385. *Офіційний вісник України*. 2022. №28. Ст. 1544

6. Ковальова О. Роль поліцейських у здійсненні евакуації дітей. *Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної поліції України*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Кропивницький, 28 квітня 2023 року. Кропивницький, 2023. С. 149-154.

7. Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2022 року № 679-р. *Офіційний вісник України*. 2022. №63. Ст. 3814